

provincie **HOLLAND**
ZUID

GS brief aan Provinciale Staten

Contact:

Postadres Provinciehuis
Postbus 90602
2509 LP Den Haag
T 070 - 441 66 11
www.zuid-holland.nl

Datum
Zie verzenddatum linksonder

Ons kenmerk
PZH-2018-645439876

Bijlagen

Aan Provinciale Staten

Onderwerp
Informatiebrief Brexit en de impact op Zuid-Holland.

Geachte Statenleden,

In de Statenwerkgroep Europa van 14 maart 2018 is verzocht om een informatieve brief over de impact van de Brexit op Zuid-Holland. Ook heeft de werkgroep vragen gesteld over de provinciale inzet in het Brexit-proces en de wijze waarop wij hierin samenwerken met nationale en regionale partners. In het eerste deel van deze brief informeren wij u over onze inzet met betrekking tot de Brexit en de rol die wij in dit proces vervullen. In het tweede deel van deze brief volgt informatie over de stand van zaken van de Europese onderhandelingen en hoe het proces verder zal verlopen. In het derde en laatste deel van deze brief volgt een analyse van de impact van de Brexit op Zuid-Hollandse economie. Hierbij gaan wij in op de sectoren die het hardst zullen worden geraakt, te weten: de tuinbouw-, visserij-, transport en logistieke sector en het haven- en industriecomplex in Rotterdam.

1. Provinciale inzet in het Brexit-proces

Op 29 maart 2019 zal de Brexit een feit zijn en maakt het Verenigd Koninkrijk niet langer deel uit van de Europese Unie. Vast staat dat de Brexit de Zuid-Hollandse economie zal raken. Over de uitkomst van de onderhandelingen, en daarmee de impact op onze economie, bestaat echter nog veel onzekerheid.

High Level Meeting Brexit

De zorgen over de impact van de Brexit op het Zuid-Hollandse bedrijfsleven vormden voor ons de aanleiding om, als alerte provincie, met vertegenwoordigers van het Rijk en diverse brancheorganisaties in gesprek te gaan over de wijze waarop wij ons als regio kunnen voorbereiden op diverse scenario's. Op 8 februari jl. hebben wij daarom in samenwerking met het Havenbedrijf Rotterdam een High Level Meeting over de Brexit georganiseerd.

Alhoewel er nog veel onduidelijkheid is over de uitkomst van de Brexit geldt als grondhouding: "prepare for the worst". Het is wenselijk om voor te bereiden op een 'harde' Brexit waarbij we terugvallen op de standaarden van de World Trade Organisation (WTO). Dit betekent dat we als

regio nu al voorbereidingen moeten treffen om praktische oplossingen te ontwikkelen voor complexe uitdagingen zoals de mogelijke herinvoering van douaneformaliteiten in het havengebied.

De High Level Meeting heeft duidelijk gemaakt dat de regio voor de voorbereiding op de Brexit bij het Rijk ligt, maar ook dat we alert moeten blijven. De voorgestelde overgangstermijn tot december 2020, waarin EU-recht nog van toepassing blijft op het VK, lijkt het gevoel van urgentie bij het bedrijfsleven enigszins te onderdrukken. Het blijft daarom belangrijk dat wij als provincie het belang om tijdig voorbereid te zijn op de Brexit blijven benadrukken. We doen dit door op te treden als facilitator voor het Zuid-Hollandse bedrijfsleven en zijn actief in contact met relevante stakeholders om in te kunnen spelen op nieuwe ontwikkelingen en bieden hulp aan daar waar de provincie van waarde kan zijn.

Wij vullen deze rol onder meer in via:

- Het Comité van de Regio's: er is een interregionale werkgroep Brexit ingesteld met als doel om regio's een stem te geven in het Brexit proces. Ook wordt er gewerkt aan een strategie voor getroffen regio's. Gedeputeerde Baljeu vertegenwoordigt de provincie Zuid-Holland in deze interregionale werkgroep.
- Gedeputeerde Rijsberman van de provincie Flevoland behartigt namens alle Nederlandse regio's het belang voor de visserijsector, onder meer in bovengenoemde Brexit werkgroep van het Comité van de Regio's. Daarnaast heeft de provincie Flevoland in april een informatiebijeenkomst over de Brexit voor de visserijsector georganiseerd. Als college hebben wij de Zuid-Hollandse visserijgemeenschappen voor deze bijeenkomst uitgenodigd. De gemeente Goeree-Overflakkee heeft naar aanleiding hiervan deelgenomen.
- Het Bestuurlijk Platform Visserij (BPV): In dit platform wordt zowel de Brexit besproken als ook de dossiers over aanlandplicht en verbod op pulsvisserij. Gedeputeerde Weber vertegenwoordigt de provincie in dit platform.
- De Brexit Taskforce van de Noordzeecommissie van het CPMR-netwerk: deze taskforce levert input voor de Brexit lobby op het gebied van o.a. visserij en de toekomst van de Europese structuurfondsen. Gedeputeerde Homan (Groningen) zit de taskforce voor. De provincie Zuid-Holland is ambtelijk vertegenwoordigd.
- Door actief het gesprek te voeren met relevante stakeholders zoals het Havenbedrijf Rotterdam en LTO Glaskracht om te bezien op welke wijze wij kunnen bijdragen aan de oplossing voor fysieke inrichtingsvraagstukken volgend uit (eventuele) herinvoering van douanecontroles. Die oplossing vergt tijdige investeringen van het bedrijfsleven, terwijl de onzekerheid over de noodzaak ervan nog aanhoudt.

2. Stand van zaken Brexit-onderhandelingen en proces

Op woensdag 29 maart 2017 diende het Verenigd Koninkrijk (VK) officieel het verzoek tot uittreding uit de Europese Unie (EU) in. In de 2 jaar hierna onderhandelen het VK en de EU over de voorwaarden voor de Brexit. En over hun toekomstige relatie. Over de voorwaarden waaronder de breuk voltooid zal worden, bestaat echter nog grote onzekerheid. Er zijn verschillende scenario's denkbaar: een 'zachte' Brexit waarbij het VK onderdeel blijft uitmaken van de interne markt, een nieuw vrijhandelsverdrag tussen het VK en de EU, of een 'harde' Brexit of *diff edge scenario*. In het laatste geval komen beide partijen er niet uit en gaan we terug naar WTO-standaarden.

Artikel 50 VEU

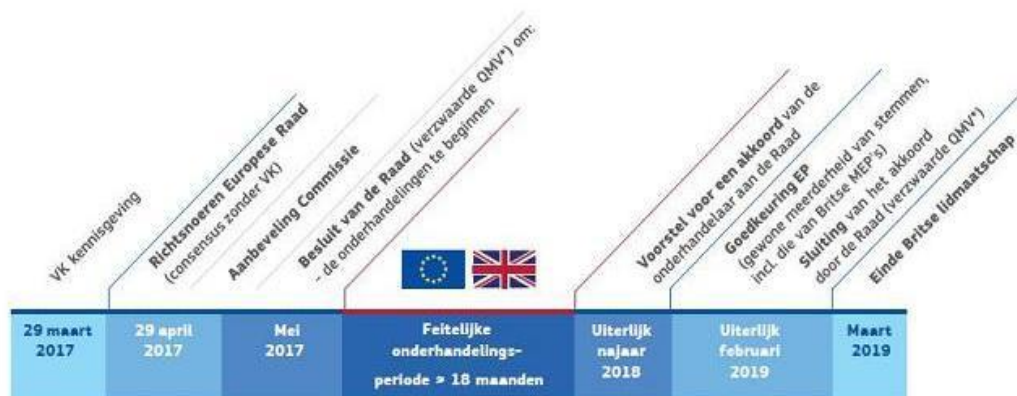
In artikel 50 van het Verdrag betreffende de Europese Unie (VEU) is de procedure voor uittreding van een EU-lidstaat vastgelegd. De onderhandelingen over de ordelijke terugtrekking moeten binnen twee jaar nadat de artikel 50-procedure in gang is gezet, worden voltooid. Indien er binnen die termijn geen overeenkomst wordt bereikt, zijn de EU-Verdragen niet meer van toepassing op de lidstaat die de artikel 50-procedure is gestart.

De EU heeft besloten de onderhandelingen gefaseerd uit te voeren. In de eerste fase dient overeenstemming te worden bereikt over de voorwaarden van het Britse vertrek, voordat er in een tweede fase over toekomstige (handels)relaties gesproken kan worden. Deze gefaseerde aanpak is tegen het zere been van het VK, welke liever een parallelle onderhandeling had gezien. De Europese Commissie is aangewezen als de onderhandelaar namens de EU.

De Europese Commissie heeft de Fransman Michel Barnier benoemd tot hoofdonderhandelaar voor de uittredingsgesprekken met het VK.

Vanuit de Britse zijde wordt dit gedaan door 'Brexit-minister' David Davis.

Tijdlijn

Naar verwachting komt EU-onderhandelaar Michel Barnier in het najaar van 2018 met een overeenstemmingsvoorstel terug bij de Raad. Uiterlijk in februari 2019 moet het Europees Parlement goedkeuring voor dit voorstel verlenen. Begin maart 2019 zou de Europese Raad dan met het akkoord moeten instemmen. Vanaf 30 maart 2019 is het VK niet langer een lidstaat van de EU.

Stand van zaken van de onderhandelingen

De eerste fase van de onderhandelingen is inmiddels afgerond en de gemaakte afspraken zijn omgezet in concept-verdragsteksten¹ (Engelstalig) voor het uittredingsakkoord. In deze afspraken is een akkoord bereikt over:

- De rechten van burgers van de Europese Unie in het Verenigd Koninkrijk;
- De rechten van Britse burgers in de EU;
- De financiële afwikkeling van de uittreding van het VK uit de EU;
- De grens tussen Noord-Ierland en de Ierse Republiek.

In de tweede fase hebben het VK en de EU onder meer onderhandeld over een overgangstermijn na 29 maart 2019, wanneer het VK de EU definitief verlaat. De voorgestelde overgangstermijn loopt tot en met 31 december 2020. In de komende periode onderhandelen de EU en VK over de voorwaarden waaraan hun toekomstige relatie moet gaan voldoen. De echte onderhandelingen over de nieuwe relatie beginnen pas na 29 maart 2019.

3. Economische impact van de Brexit

Impact Brexit op Nederlandse economie

De uitkomst van de Brexit-onderhandelingen is op dit moment nog hoogst onzeker. Het verschil in gevolgen van de verschillende scenario's (zach tevs. harde Brexit) voor een toekomstige handelsrelatie is groot. Er zijn reeds diverse onderzoeken verricht naar de impact van de Brexit op de Nederlandse economie. Voordat dieper op belangrijke sectoren voor de regio Zuid-Holland ingegaan wordt, is het nuttig om de mogelijke gevolgen van de Brexit in een breder perspectief te plaatsen.

De Nederlandse economie heeft nauwe handelsbetrekkingen met het VK. Het is zelfs de tweede EU-handelspartner van Nederland. Tien procent van alle geëxporteerde producten en diensten hadden het VK als bestemming. Het is dan ook de verwachting dat de Nederlandse economie zwaarder zal worden getroffen dan die van de meeste EU-lidstaten (Rabobank, 2017)². De Rabobank heeft berekend dat bij een 'harde Brexit' Nederland een totaal verlies van tussen de -3,5 en -4,25 procent van het bruto binnenlands product (bbp) te wachten staat. Dit komt neer op een bedrag van € 25 tot 35 miljard in 2030. In geval van een vrijhandelsverdrag of een 'zachte Brexit' zou dit respectievelijk -2,5 tot -3 procent zijn.

¹ https://ec.europa.eu/commission/publications/draft-withdrawal-agreement-withdrawal-united-kingdom-great-britain-and-northern-ireland-european-union-and-european-atomic-energy-community_en

² Rabobank. (2016, 6 15). *Wat betekent een Brexit voor het Nederlandse bedrijfsleven?* <https://economie.rabobank.com/publicaties/2016/juni/wat-betekent-een-brexit-voor-het-nederlandse-bedrijfsleven/>

Het is overigens van belang te vermelden dat er tussen verschillende onderzoeken ook significante verschillen zijn over de schade die de Nederlandse economie vermoedelijk zal oplopen. Het CPB (2016)³ berekende bijvoorbeeld een verlies van -1,2 procent bij een 'harde Brexit' en in het geval van een vrijhandelsovereenkomst grofweg -0,9% in 2030. De uiteenlopende resultaten van diverse onderzoeken zijn tekenend voor de grote onzekerheid van de onderhandelingsfase waarin we ons bevinden. Deze onzekerheid maakt ook dat het gevoel van urgentie bij ondernemers om voorbereid te zijn op de gevolgen van de Brexit nog onvoldoende aanwezig is.

Impact Brexit op Zuid-Hollandse economie

De gevolgen van de Brexit zullen niet evenredig verdeeld zijn tussen de verschillende sectoren, noch over verschillende regio's. De regionale gevoeligheid is van diverse factoren afhankelijk. Het ING rapport (2017)⁴ heeft 3 factoren uitgelicht die in het bijzonder een rol spelen:

1. De mate waarin regionale export op het VK is gericht;
2. De samenstelling van de regionale export;
3. De concurrentie met Britse bedrijven buiten het VK.

Zuid-Holland is landelijk gezien de tweede exporteur naar het VK, met een aandeel van 20% (gemeten naar omzet). Uit het onderzoek van de ING blijkt echter dat Zuid-Holland verhoudingsgewijs minder gevoelig is voor Brexit dan andere regio's, vanwege de diversiteit en de omvang van de export. De economische gevolgen van de Brexit worden echter niet gelijk verdeeld in de provincie. Zo worden de gevolgen voor Den Haag en Leiden beperkt ingeschat, waar havenregio Groot-Rijnmond en de tuinbouw in het Westland harder zullen worden getroffen.

In tabel 1 zijn verschillende productgroepen in beeld gebracht het belang daarvan in de Zuid-Hollandse export naar het VK. Hieruit blijkt dat Agrofood met een aandeel van 35% het grootste exportproduct is naar het VK. Deze sector is dan ook in het bijzonder kwetsbaar in het geval van een 'harde Brexit'.

Tabel 1. Belang per productgroep in de regionale export naar het VK

	Zuid-Holland
<i>Agrofood</i>	35%
<i>Grondstoffen en minerale brandstoffen</i>	29%
<i>Chemie</i>	19%
<i>Machines en vervoermaterieel</i>	10%
<i>Industriële producten</i>	7%
Totaal	100%

Bron: (ING, 2017)

³ CPB. (2016). *Nederlandse kosten Brexit door minder handel.*

⁴ ING. (2017). *Regionale impact brexit verschild.*

Tuinbouw

Het VK is een belangrijke afzetmarkt voor de tuinbouwsector. De totale exportomzet voor de hele tuinbouwsector bedraagt ongeveer € 2,5 miljard. Het merendeel hiervan, 80 tot 90%, wordt in Nederland geproduceerd. Het is de tuinbouwsector er dan ook veel aan gelegen om een goede handelsrelatie met het VK te behouden (Greenport Holland, 2018).

Niet alleen is het VK een belangrijke afzetmarkt voor de Nederlandse tuinbouwsector, andersom is Nederland verreweg de grootste toeleverancier van sierteelproducten (marktaandeel van 77% ter waarde van € 770 miljoen), staat het op de tweede plaats op het gebied van groenten met een marktaandeel van 31% en op vijfde op het gebied van fruit met een marktaandeel van 7% (Holland UK Trade, 2018)⁵. Hier komt bij dat het VK voor 67% afhankelijk is van import van groente en fruit. Er is dan ook een wederzijds onmiskenbaar groot belang om een goede toekomstige handelsrelatie te behouden. Een groot deel van de export naar het VK valt namelijk in de categorie *same-day delivery*. Dit is voor Nederlandse tuinders een groot voordeel ten opzichte van bijvoorbeeld Belgische concurrentie. Door het opwerpen van grenzen en het herinvoeren van douanecontroles zou deze concurrentiepositie wellicht verloren kunnen gaan.

Gezien de verwevenheid van de Nederlandse en Britse tuinbouwsectoren zet het kabinet bij de Brexit-onderhandelingen in op een handelsakkoord met zo min mogelijk tarifaire- en non-tarifaire belemmeringen. Uitgangspunten hierbij zijn het stroomlijnen van import- en exportprocedures en doorvoervereisten en wederzijdse erkenning van controle- en inspectiesystemen.

Daarnaast heeft het kabinet een aantal maatregelen genomen om het bedrijfsleven, waaronder de tuinbouwsector, te helpen voor te bereiden op de gevolgen van de Brexit.

- Bij het Brexitloket⁶ kunnen bedrijven terecht met vragen over de Brexit;
- Via de Brexit Impact Scan kunnen bedrijven in kaart brengen welke voorbereidingen van belang zijn in aanloop naar de Brexit, zoals bijvoorbeeld gevolgen op het gebied van import, export, intellectueel eigendom, contracten, digitale gegevens, transport en toelevering.
- Kleine- en middelgrote ondernemers kunnen met een Brexit-voucher⁷ advies aanvragen over alternatieve markten voor de export van goederen en diensten, om zo de gevolgen van de Brexit te mitigeren.

De provincie brengt deze maatregelen actief onder de aandacht bij tuinbouwbedrijven via diverse overlegorganen waarin de provincie vertegenwoordigd is. De uiteindelijke verantwoordelijkheid voor de voorbereiding op Brexit ligt bij het bedrijfsleven zelf.

Transport & Logistiek

Gezien het feit dat het VK een belangrijke handelspartner is voor Zuid-Holland, is het logischerwijs ook een belangrijke vervoerspartner voor Nederland. Een betrouwbare en efficiënte afhandeling van de goederenstromen is dan ook noodzakelijk. Uit het onderzoek van Evofenedex⁸ (2017) blijkt dat binnen de sector de grootste vrees is dat er complexere

⁵ Holland UK Trade. (2018). *Tuinbouw en sierteelt*. Opgehaald van Holland UK Trade:

<http://www.hollanduktrade.nl/kansen-en-sectoren/sector-4/>

⁶ www.brexitloket.nl

⁷ <https://www.rvo.nl/subsidies-regelingen/brexit-vouchers>

⁸ Evofenedex (2017). *Brexit: belangrijke belangen*.

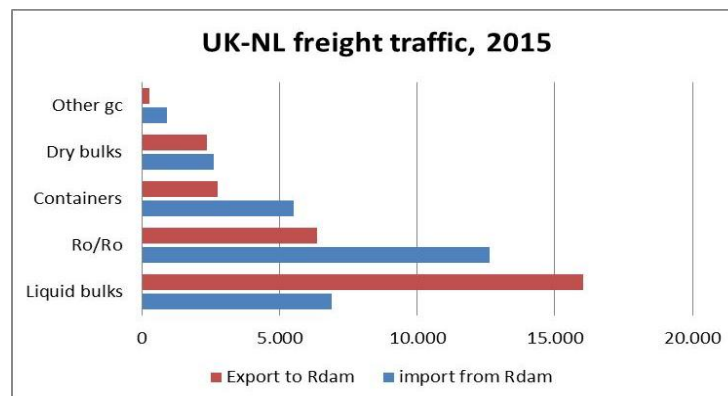
douaneregeling en –procedures komen, met mogelijk meer administratieve rompslomp en (hogere) invoerrechten tot gevolg. Een ‘harde Brexit’ zou echter voor de transportsector ook andere ingrijpende gevolgen kunnen hebben. Wanneer het VK de huidige Eurovergunningen niet meer zou erkennen, zouden er aparte ritmachtigingen afgegeven moeten worden. Ook is een verbod op cabotage⁹ denkbaar.

De Brexit heeft geen gevolgen voor personenvervoer via het spoor: het Verenigd Koninkrijk valt niet onder het Schengen-verdrag en paspoortcontroles voor reizen naar het VK vinden al plaats. Voor de nieuwe Eurostarverbinding tussen Amsterdam en Londen wordt nog wel gewerkt aan internationale afspraken tussen de betrokken vier lidstaten over onder andere de bevoegdheden van veiligheidsdiensten.

De Rotterdamse Haven

Voor de Rotterdamse haven is het VK het tweede herkomstland voor de “via de zee aan- en afgevoerde goederen” en qua totale overslag staat het op de vierde plaats met een kleine 40 miljoen ton, oftewel 8,5% van het totaal (Port of Rotterdam & Deltalinqs, 2018).

De samenstelling van goederenvervoer tussen het VK en Nederland is weergegeven in onderstaande afbeelding:

Bron: Port of Rotterdam, 2018

Als we kijken naar het belang van het VK betreffende de werkgelegenheid in het havengebied, dan kunnen we hier geen cijfers voor vinden. Het Havenbedrijf en Deltalinqs geven in dat opzicht zelf aan dat wanneer men de 8,5% van de totale overslag vertaalt naar 8,5% van de werkgelegenheid, dat hier een kleine 16.000 directe en indirecte banen betrekking hebben op de import en export met het VK.

Eén van de grootste zorgpunten voor de Rotterdamse haven is de kwaliteit en capaciteit van de toezichthoudende en inspectiediensten. De Rotterdamse douane verwacht dat er per 30 maart 2019 meer dan 100 goed opgeleide extra douaniers in Rijnmond extra nodig zijn en landelijk mogelijk een capaciteitstoename van 20% noodzakelijk is (900 fte).

⁹ Cabotage is het vervoeren van goederen of passagiers tussen twee punten in hetzelfde land door een bedrijf uit een ander land.

Niet alleen de capaciteit bij de douane levert zorgen op, ook zal de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) extra dierenartsen moeten werven en opleiden (zo'n 90 fte) en meer controle- en inspectiepunten moeten creëren voor veterinaire en fytosanitaire¹⁰ goederen. Dit is een aandachtspunt waar ook de tuinbouwsector zich nadrukkelijk zorgen over maakt. In de Kamerbrief¹¹ van 27 maart 2018 heeft het kabinet extra capaciteit toegezegd voor relevante landbouwgerelateerde keuringsdiensten.

De herinvoering van douanecontroles zou niet alleen een nadelige gevolgen hebben voor tuinders en de transport sector, maar ook voor het havengebied. Dit gaat met name om de beschikbare fysieke ruimte: de *Shortsea* en *Roll on/Roll off* (RoRo) terminals verwachten dat de beschikbare ruimte om wachtende vrachtauto's op te vangen beperkt is. Niet alleen ruimte op de terminal, maar mogelijk kunnen de wachttijden ook impact hebben op het gebruik van de publieke infrastructuur door lange files voor de terminal op de A15, alsmede de N211 en N220 richting Hoek van Holland. Tot slot is een goede afstemming van de digitale infrastructuur een belangrijk aandachtspunt: IT-systemen van Nederland en het VK moeten goed op elkaar aansluiten. De provincie volgt de ontwikkelingen in het havengebied actief en zal zich inzetten daar waar dit noodzakelijk blijkt.

Visserij

Het directe economische belang van de Nederlandse visserijsector schommelt – net als in het VK – rond 0,5% van het bruto nationaal product (BNP). De visketen in Nederland biedt meer dan 20.000 mensen (in)directe werkgelegenheid. Daarnaast bepalen vis en visserij mede de Nederlandse identiteit als maritieme natie. Ook het maatschappelijke en sociaaleconomische belang van de lokale visserijgemeenschappen dient meegewogen te worden in het geheel, alsmede het behoud van Nederland als innovatief en duurzaam visserijland (Visned, 2018).

Voor deze sector in het bijzonder zijn de gevolgen bij een 'harde Brexit' mogelijk ingrijpend. In dit geval zal het namelijk betekenen dat de verhouding tussen de EU en het VK op dit gebied op internationale wetgeving zal terugvallen (met name de United Nations Convention on the Law of the Sea – UNCLOS en United Nations Fish Stocks Agreement – UNFSA). Het belangrijkste gevolg hiervan is dat de Britten weer de volledige controle over hun territoriale wateren verkrijgen. Dit betekent dat de Britten in dit scenario de toegang tot deze wateren eenzijdig zouden kunnen sluiten. Wateren waar de Nederlandse vissers gemiddeld meer dan '50% van de totale vangst realiseren' (Visned, 2018). Om dit in een breder perspectief te plaatsen: Europese vissers hebben in de periode 2011-2015 voor gemiddeld € 585 miljoen aan vis uit Britse wateren aan land gebracht, de Britse vissers voor gemiddeld 127 miljoen euro vis uit Europese wateren aan land gebracht (Europese Commissie, 2018)¹². De afhankelijkheid is echter wederzijds, het VK is

¹⁰ Planten of plantaardige goederen.

¹¹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2018/03/27/kamerbrief-over-de-gevolgen-van-brexit-de-inzet-voor-de-toekomstige-relatie-met-het-vk-en-de-reeds-genomen-maatregelen-ter-voorbereiding>

¹² European Commission. (2018). *Internal EU27 preparatory discussions on the framework for the future relationship: "Fisheries"*.

namelijk ook afhankelijk van de Europese afzetmarkt: maar liefst 80% van de *seafood* export van het VK gaat naar Europa.

De inzet van de EU tijdens de onderhandelingen over de transitieperiode is dat er gedurende de transitieperiode niets verandert voor de vissers. Het VK zal niet langer deelnemen aan het besluitvormingsproces van de EU, maar zal in de tussentijd alle bestaande wet- en regelgeving handhaven en volgen. Dit betekent ook dat de visserijsector in deze periode niet met veranderingen geconfronteerd wordt.

Uitdagingen die de EU voorziet in het onderhandelen over de toekomstige relatie omtrent visserij hebben betrekking op drie thema's:

1. Wederzijdse toegang tot territoriale wateren;
2. De interne markt voor visserij;
3. Gezamenlijk beheer van visstanden.

Visned onderschrijft deze thema's als zorgen die breder leven binnen de branche, maar de voornaamste zorg betreft de toegang tot Britse wateren voor Nederlandse vissers. Deze problematiek komt bovenop het voorstel van het Europees Parlement voor een verbod op de pulskorvisserij, die de Zuid-Hollandse visgemeenschappen mogelijk hard kan treffen.

Wij zullen u op de hoogte houden over onze concrete vervolgstappen en relevante ontwikkelingen in het Brexit-onderhandelingsproces.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland,
secretaris,

voorzitter,

drs. H.M.M. Koek

drs. J. Smit